
ԱՆՎԱՆԻ ՀԱՅԱԳԵՏՈՐ
(Հռիփսիմե Ջանփոլադյանի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ)

Լրացավ անվանի հայագետ-վիմագրագետ Հռիփսիմե Ջանփոլադյանի ծննդյան 100-ամյակը: Նա ծնվել է Նախիջևանից Երևան բռնազաղթի ճանապարհին՝ Սևանա լճի առափնյա գյուղական խարխուլ տներից մեկում: Ջանփոլադյան տոհմիկ ընտանիքի չորրորդ զավակն էր: Ջանփոլադյանների գերդաստանը սերում էր Պարսկաստանի Սալմաստ գավառի Դիլման քաղաքում ապրող Մանուկյաններից: Գերդաստանի Ջանփոլադյան ազգանունը ծագում է ընտանիքի այրերից մեկի՝ Հովհաննեսին Դիլմանի խանի կողմից տրված Ջանփոլադ՝ «պողպատե մարմին» մականունից:

Երևանում բարձր առաջադիմությամբ դպրոցն ավարտելով՝ Հռ. Ջանփոլադյանը 1935 թ. ընդունվում է Երևանի պետական համալսարանի պատմալեզվագրական ֆակուլտետը, որն ավարտում է 1940 թվականին: Նույն տարում աշխատանքի է ընդունվում Հայաստանի պետական պատմության թանգարանում (ՀՊՊԹ): Հնագիտության նկատմամբ նրա հետաքրքրությունները ձևավորվել են Կարմիր Բլուրի հնագիտական աշխատանքներին մասնակցելու տարիներին, որը դարձավ հայագիտությամբ զբաղվելու հիմնական նախապայմանը:

1939 թ., դեռևս ուսանող, նա ակտիվ մասնակցություն է ունենում հանրապետությունում իրականացվող «Մասունցի Դավիթ» էպոսի հազարամյակին նվիրված տոնակատարությունների կազմակերպչական աշխատանքներին՝ արժանանալով միջոցառումների ղեկավար, ԽՍՀՄ ԳԱ Հայկական մասնաճյուղի նախագահ, ակադեմիկոս Հ. Օրբելու ուշադրությանը: Ականավոր գիտնականը նկատելով երիտասարդ գիտաշխատողի նվիրվածությունն ու գիտական հակումները՝ նրան է տրամադրում դեռևս 1917 թ. Նոր Գետիկ վանքում իր հավաքած վիմագիր արձանագրությունների հավաքածուի մի մասը¹: Հ. Օրբելին Հռ. Ջանփոլադյանին հանձնարարում է դրանք ստուգել և վերստին վերծանել՝ համադրելով հին վերծանությունների հետ: Հանձնարարությունը Հռ. Ջանփոլադյանը կատարում է վիմագրագետ-հետազոտողին բնորոշ բժախնդրությամբ, մանրակրկիտ վերծանումներով ու ճշգրտումներով: Արդյունքում՝ 1948 թ. Հռ. Ջանփոլադյանը պաշտպանում է «Մխիթար Գոշը և Նոր Գետիկի վանքը» թեկնածուականատենախոսությո-

¹ Գետիկի վանքը գտնվել է Բջնանի տարածաշրջանում՝ Աղստև գետի աջ ափին, Մեծ Հայքի Գուգարք աշխարհի Չորրփոր գավառում:

յունը (թեզը հրատարակվել է. տե՛ս “Աշխատություններ ՀՊՊ թանգարանի”, հ. առաջին, Երևան, 1948 թ.):

Երիտասարդ գիտնականը շարունակում է վիմագրական հավաքչական գործունեությունը՝ արդեն ընդգրկելով ներկայիս Բջևանի տարածաշրջանը՝ իր մեծ ու փոքր արձանագրություններով կազմելով առանձին վիմագրական ժողովածու: 1977 թ. Հո. Ջանփոլադյանի և Սուրեն Ավագյանի համատեղ աշխատանքի արդյունքում լույս է տեսնում “Դիվան հայ վիմագրության” վեցերորդ պրակը՝ “Բջևանի շրջան”: Այստեղ զետեղված են տարածաշրջանի բոլոր վիմագիր արձանագրությունները, դրանց գրչագրերը, ապա վերծանությունները: Արձանագրական նյութերը համալրված են բնագրերի մատենագրական տվյալներով՝ հատուկ նշաններով տարանջատելով անձնական վերականգնումները կամ հավելումները, ընձեռելով տարբերթեքումների հնարավոր մեկնաբանությունները:

Միջնադարյան հնագիտությունը Հո. Ջանփոլադյանի տարերքն էր: Նա կորստից փրկեց և հայ գիտական հանրությանը ներկայացրեց Բուլգար (Վոլգայի ափին) քաղաքում՝ Սերիբի պեղավայրում հայտնաբերված նյութական մշակութային արժեքները, որոնք մեկ անգամ ևս հավաստում են Միջնադարյան Հայաստանի առևտրատնտեսական, մշակութային կապերի իրողությունը հեռավոր ու մերձավոր հարևան երկրների հետ:

1951 թ. մշտապես մասնակցելով Դվինի հնագիտական արշավախմբի աշխատանքներին՝ Հո. Ջանփոլադյանը ուշադրությունը կենտրոնացնում է Դվինի ապակեգործական գտածոների վրա՝ խնդիր ունենալով գիտական շրջանակներին ներկայացնել միջնադարյան Դվինը՝ իբրև ապակեգործական խոշոր կենտրոն:

Դվինը, դառնալով Արտաշատ, Տիգրանակերտ, Վաղարշապատ ապակեգործական կենտրոնների ավանդույթների արժանավոր ժառանգորդն ու գործնական շարունակողը, կարճ ժամանակամիջոցում կարողացավ կազմակերպել ապակուտեղական, բարձր մակարդակի արտադրություն: Դվինի ապակե գտածոներն իրենց մեծաքանակությամբ և բազմազանությամբ մշտապես գտնվել են ուսումնասիրողների ուշադրության կենտրոնում՝ մասնավորապես, Հո. Ջանփոլադյանի: 1974 թ. նա գիտական հանրության դատին հանձնեց “Դվինի միջնադարյան ապակին IX–XIII դդ.” աշխատությունը, որը նոր խոսք էր Դվին մայրաքաղաքի, արհեստագործական-ապակեգործական միջավայրի, առևտրամշակութային կապերի վերլուծության տեսանկյունից: Այն մեկ անգամ ևս փաստագրում է քաղաքի ապակեգործական կենտրոնի ուրույն տեղը մերձավորարևելյան համանման կենտրոնների շարքում:

1985 թ. Հո. Ջանփոլադյանը և Արամ Քալանթարյանը հրատարակեցին “Միջնադարյան Հայաստանի առևտրական կապերը VI–XIII դդ. (ըստ ապակեգործության տվյալների)” աշխատությունը: Հեղինակները, հատուկ ուսումնասիրության ա-

ռարկա դարձնելով ներմուծված ապակին, արձանագրում են՝ մերձավորարենյան երկրների հետ ունեցած տարանցիկ առևտրական կապերի շնորհիվ Դվինի ապակեգործական արհեստանոցներում մշակվեցին նոր բաղադրատոմսեր, ինչի շնորհիվ ստացվել է մերձավորարենյան օրինակներից տարբերվող դվինյան նկարագարող ապակին (IX դ.), որն իր գեղարվեստական բացառիկ արժանիքներով եզակի է ողջ տարածաշրջանում:

Առաջին շարք. ձախից աջ՝ Խանգաղյան Էմմա, Առաքելյան Բաբկեն,
 Ջանփոլադյան Հովհաննես, Հարությունյան Վարազդատ, Գևորգյան Էմմա,
 Մուշեղյան Խաչիկ, Հովհաննիսյան Ողիսես,
 Երկրորդ շարք. ձախից աջ՝ Կարապետյան Մարգո, Մախաթյան Սոնա, Մուշեղյան Եվգինե, Հակոբյան
 Նյուրա, Ղաֆադարյան Կորյուն, Քոչարյան Գայանե, Բաբայան Ֆրինա, Ժամկոչյան Աղավնի, Քալանթարյան
 Արամ, Խաչատրյան Վարդան,
 Նազարյան Պապին (Երևան, 1987 թ.):

Անշուշտ, վերը նշած աշխատություններով չեն սահմանափակվում Հո. Ջանփոլադյանի հետազոտություններն ապակեգործական արհեստաճյուղի ուսումնասիրության բնագավառում: Նա ապակե գտածոների այս կամ այն տեսակին նվիրված բազում հոդվածների հեղինակ է: Բազմավաստակ գիտնականի վերոհիշյալ աշխատանքները նկատի ունենալով՝ հայտնի միջնադարագետ-հնագետներ՝ Բորիս Մարշակը և Վալենտինա Ռասպոպովան գրում են. “Հո. Ջանփոլադյանի ներդրումը Արևելքի ապակու ուսումնասիրության գործում կարելի է համեմատել Կ. Լամի ունեցած ծառայությունների հետ: Ինչպես Կ. Լամի աշխատությունները, այնպես էլ Հո. Ջանփոլադյանինը երբեք չեն հնանա” (Б. И. Маршак, В. И. Распопова. Памяти Р. М. Джанполадян.— “Археологические вести”, 2005, № 12. СПб., с. 332):

Վաստակաշատ գիտնականի հետաքրքրությունները չեն սահմանափակվում միայն միջնադարյան ապակու ուսումնասիրությամբ: Նրա ուշադրությունը բնեփում է նաև խեցեգործության բացառիկ և ինքնատիպ արտահայտություններից մեկի՝ սնդկամանների կամ ձվաձև անոթների վրա:

XIX դ. երկրորդ կեսին Եգիպտոսում, Սիրիայում, Պաղեստինում և մերձվոլգյան Բուլգար քաղաքում մեծաքանակ ձվաձև անոթների հայտնագործումը գիտական աշխարհում առաջ բերեց մեծ հետաքրքրություն: Հրատարակվեցին մի շարք հոդվածներ՝ հիմքում ունենալով դրանց կենցաղային-գործնական կիրառության հարցերը: Առաջադրվեցին տարբեր կարծիքներ՝ վերոնշյալների գործածության կերպի՝ սկսած ճրագ կանթեղներից, մոմակալներից մինչև սնդիկ պահելու տարաներ, պատերազմական հրձիգ նոնակներ, անուշահոտ յուղեր, վարդաջրեր պահելու և փոխադրելու հարմար միջոցներ, ճարտարապետական հարդարանքի տարր, ալքիմիական փորձանոթներ և այլն: Նույն տեսակետն է պաշտպանում, հարկավ, ուրոշ վերապահումներով, Հո. Ջանփոլադյանը: Տարիների ընթացքում հավաքած և հետազոտած նյութերը հրատարակում է “Դվինից և Անիից հայտնաբերված ձվաձև անոթները” վերնագրով (Երևան, 1982, Հայաստանի հնագիտական հուշարձաններ, պր. 12) արժեքավոր և պահանջված աշխատության մեջ: Դվին և Անի մայրաքաղաքների պեղումներով հայտնաբերված ձվաձև անոթները ոչ միայն բազմաքանակ են, այլև բազմատեսակ, զարդարուն ու անզարդ, դրոշմազարդ, հարդարված հետաքրքիր և ուրույն հարդարապատկերներով, հաճախ արձանագիր (հայերեն և արաբերեն) կամ վարպետների նշաններով:

Հո. Ջանփոլադյանի երկրային կյանքի մեծագույն նվաճումը, անշուշտ, նրա ստեղծած կայուն ու արժանապատիվ ընտանիքն էր: Ամուսինը՝ ակադեմիկոս Բորիս Պիոտրովսկին, իր լայնամասշտաբ հնագիտական գիտելիքներով համաշխարհային գիտության ասպարեզում ճանաչված գիտնական էր, երկար տարիներ ղեկավարել է Կարմիր Բլուրի հնագիտական արշավախումբը: Գիտական գործունեությանը զուգահեռ՝ ղեկավարել է նաև Լենինգրադի Պետական Էրմիտաժը: Ավագ որդին ճանաչված արևելագետ, ակադեմիկոս Միխայիլ Պիոտրովսկին է, ով այսօր Էրմիտաժի անփոխարինելի տնօրենն է, իսկ մյուս որդին՝ Լևոն Պիոտրովսկին, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր է, միջազգային բազմաթիվ կազմակերպությունների պատվավոր անդամ:

Պիոտրովսկի-Ջանփոլադյան ընտանեկան հարկը Լենինգրադում պատմաբանների և մեզ՝ հնագետներիս համար “Հայոց տուն” էր, ինքնատիպ մի “Վերնատուն”: Գտնվելով հյուսիսային մայրաքաղաքում, ցանկության կամ գործի բերումով՝ ամեն ոք կարող էր հանգիստ թակել Պիոտրովսկիների բնակարանի դուռը՝ համոզված, որ այն կբացվի և իրեն կդիմավորի հիասքանչ ժպիտը դեմքին Հռիփսիմե Միքայելովնան՝ իբրև սպասված ու ցանկալի հյուրի: Իսկ Բորիս Բորիսովիչն իր սո-

վորության համաձայն՝ կսկսի հարցուփորձը Երևանից, իր մտերիմներից ու բարեկամներից, ապա ամուսինները կհետաքրքրվեն Լենինգրադում գտնվելու հանգամանքներով՝ պատրաստ ամեն կերպ աջակցելու, օգնելու բարի ցանկությամբ։ «Билет у них куплен не до аэропорта или вокзала, а до дома Пиотровских»- կատակում էին հայ հնազեւտները։ Հռ. Ջանփոլադյանը պատմաբանների ու հնազեւտների պատվամեծար դեսպանն էր Լենինգրադում։ Բավական էր զանգահարել Լենինգրադ գործուղվելու հետ կապված, նա անմիջապես կազմակերպում էր տեղավորման խնդիրը «Дом ученых»-ում։

Երկար տարիներ ապրելով Լենինգրադում՝ Հռիփսիմե Միքայելովնան մնացել էր Երևանն անմոռաց սիրող հայուհի։ Չափազանցած չենք լինի վկայելու, որ օտար ասիերում բնակվող մեր հայրենակիցներից շատերը Երևանը չեն սիրել այնպես, ինչպես նա. երևանցի էր հոգու ողջ խորությամբ։ Մայրաքաղաքը նրա համար հարազատ տուն էր, որտեղ ազատ ու անկաշկանդ էր իր բոլոր կարգի շփումներում։ Դե իսկ ՀՊՊ թանգարանում նրան դիմավորում էին իբրև հեռուներից եկող սիրասուն զավակի՝ կարոտալի ջերմությամբ և անհագ սիրով։ Կյանքի վերջին տարիներին չկարողանալով այցելել Երևան՝ նա մի երազանք ուներ. մեկ անգամ ևս այցելել, քայլել Ամիրյան փողոցով, հատել Լենինի (Հանրապետության) հրապարակը և կենտրոնական մուտքով մտնել ՀՊՊԹ, որտեղ ստացել էր հնազեւտ-վիմագրագետի իր մկրտությունը։

Պիոտրովսկի ամուսինները մարդկային այն տեսակն էին, որոնց պայծառ հիշատակը ժամանակն իր վայրիվերումներով ի գործու չէ խամրեցնելու, քանզի նմաններն են կյանքը դարձնում առավել բարի, գեղեցիկ ու ներդաշնակ։

Մեզ՝ դվինցիներիս համար Հռիփսիմե Միքայելովնան սոսկ արշավախմբի անդամ չէր, այլ բարի խորհրդատու, մտերիմ բարեկամ ու ավագ գործընկեր։ Նրա ամեն այցը Դվին յուրահատուկ էր՝ հազեցած գիտական աշխարհի նորություններով, իմաստալից զրույցներով։ Մահից տարիներ անց էլ նա մնում է Դվինի հնագիտական արշավախմբի պատվավոր անդամ, հիշելի դվինյան ներկա սերնդի կողմից։

Խոնարհումով՝ դվինցիներ։

ԱՂԱՎՆԻ ԺԱՄԿՈՅԱՆ,
ՆՅՈՒՐԱ ՀԱԿՈԲՅԱՆ